

4. Дьяконов Г.В. Психология духовности і діалог//Діалог. Зб. наук. пр. Психология педагогика / За ред. С.Д. Максименка. – Київ – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001.
5. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. – К.: Либідь, 1997. – 205с.
6. Якубинский А.П. Язык и его функционирование. Избранные работы. – М.: Наука, 1986. – 345с.

УДК 376. 6

Заєць С.С.

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ-СИРИТ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОГО МІСЬКОГО СИРИТСЬКОГО БУДИНКУ)

Проблема утримання, виховання та розвитку дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування, сягає своїм корінням в далеке минуле. Мірою розвитку суспільства, ускладнення його структури, зростають вимоги до людини як носія певних соціальних ролей, зокрема професійних. Особливої актуальності цей аспект набуває на початку ХХ ст., що не лише зумовило посилення уваги до цих питань у сирітських будинках, які функціонували на теренах України, а й активізувало пошуки найбільш ефективних способів їх розв'язання. На сторінках періодичної преси з'являються публікації О.Андрієвського, М.Бірського, П.Добровольського, С.Лисенка, С.Полякова, П.Солонини, в яких поряд з іншими проблемами, що стосувалися притулків, розглядається і проблема навчання вихованців як передумови їх подальшого працевлаштування.

Досить яскраво сутність цієї проблеми, пошуки способів її розв'язання простежується на прикладі Одеського міського сирітського будинку, директором якого з 1896 до 1902 року працював відомий учений-педагог О.Андрієвський. Приступивши до своїх обов'язків, він стикнувся з повним занепадом господарства, здичавілими дітьми, безсоромними крадіжками з боку персоналу. Однак, завдяки його енергії за короткий час були обладнані майстерні, зроблено ремонт, налагоджено навчання, проводилися цікаві екскурсії, літературно-художні вечори [1: 19].

Серед завдань, що потребували постійної уваги директора, поряд із суто матеріально-технічними, вагоме місце займав навчальний аспект, приведення його у відповідність до вимог, що покладалися на цей заклад стосовно сиріт, у тому числі й щодо підготовки їх до професійної діяльності.

У 1875 р. в Одеському міському сирітському Будинку було відкрито 6-ти класне училище – не просто поширена на той час народна школа з трирічним курсом, а її “высший тип, доступный лишь более состоятельному торгово-промышленному населению” [2: 2]. Закінчивши цей навчальний заклад, випускники набували рівня, який дозволяв їм продовжувати освіту в учительських семінаріях, морехідних класах, фельдшерській школі, землеробському училищі в Херсоні, школі садівництва у Никитському саду тощо. Однак кількість сиріт, які могли закінчити повний курс 6-класного училища як необхідного щабеля для подальшого навчання, була незначною, що залишало більшість вихованців не пристосованими до трудового життя. Тому, “желая дать сиротам образование профессиональное”, у листопаді 1891 р. згідно із Статутом 1889 р. поряд з міським 6-класним було створено ремісниче училище.

Згідно з матеріалами Постійної Комісії з технічної освіти, Ремісниче училище було відкрите з метою надання вихованцям Сирітського будинку можливостей “получать в нем необходимые познания в ремеслах и специальных предметах, которые дали бы им возможность по выходе из училища обеспечить средства к жизни ремесленным трудом”. Воно належало до першого розряду приватних навчальних закладів; у господарських справах повністю залежало від Міського Громадського управління, хоча безпосереднє завідування здійснював директор Сирітського будинку.

Курс навчання в училищі був розрахований на три роки і включав такі ремесла: теслярське, слюсарське і палітурне. При цьому перші два тісно пов'язувалися з токарським ремеслом по металу й дереву в обсязі, необхідному для професійного слюсаря й столяра-меблювальника. Поряд із цим в училищі викладався закон Божий, російська мова, арифметика, рахівництво, чистописання, малювання, креслення – геометричне та технічне, гімнастика, співи. Зміст і обсяг цих предметів базувався на програмах, затверджених Міністерством Народної Освіти для ремісничих училищ. Програми для спеціальних (професійних) предметів розроблялися їх викладачами.

Однак, як і у випадку з 6-класним училищем, для навчання в цьому закладі необхідно було мати більш високий рівень освіти, ніж його давало народне училище. Аналогічними були й проблеми випускників: не маючи підготовки до практичної діяльності, вони набували лише смаків і вимог, які практичне життя не могло задовольнити.

Отже, більшість вихованців Сирітського будинку нічого не одержала після відкриття ремісничого училища (адже для вступу до нього необхідно було закінчити не менше чотирьох класів міського), меншість набула можливості після одержання відповідної освіти обирати два варіанти: продовжувати загальну освіту у 5 і 6 класах міського училища чи вступати до ремісничого. Таке паралельне існування у складі Сирітського Будинку двох училищ, які не виконували основного завдання – підготовки вихованців до самостійної професійної діяльності, було визнано Радою опікунів недоцільним. Результатом цього рішення стало закриття у 1898-99 навчальному році 5 та 6 класів міського училища. Перші чотири класи тепер розглядалися як підготовчі для вступу до ремісничого училища, через яке мала проходити більшість вихованців з метою одержання професійної освіти. Однак на ділі ця справа не зрушила з місця, адже ремісниче училище, як і раніше, не готувало своїх випускників до конкретної трудової діяльності, утруднюючи їхню адаптацію у самостійному житті. Це призвело до різкого скорочення бажаних навчатися у ремісничому училищі. З огляду на це у своїй доповіді Раді Попечителів у вересні 1900 р. О. Андрієвський звертає увагу на недоречність функціонування в стінах Сирітського будинку спеціального училища. Підтвердили цей факт і результати перевірних іспитів, під час яких було виявлено, що серед 9 учнів 2-го класу “никто продолжать ремесленного образования не пожелал, а в виду их хорошего поведения, прилежания и обнаруженных способностей, им нельзя было отказать в помощи для поступления в другие заведения, куда они желали” [2: 4]. Звідси робився висновок, що “сама жизнь убедительнейшим образом доказывает неуместность Ремесленного училища при Сиротском доме”.

Обстоюючи таку думку, Андрієвський зазначав, що вже сама ідея відкриття будь-якого спеціального училища при Сирітському будинку суперечить покладеним на нього завданням, до основних з-поміж яких належить “*призрение и подготовка воспитанников к практической жизни*” (виділено в тексті – С.3.) [2: 4]. При цьому не слід вважати, що означена підготовка має обмежуватися якоюсь конкретною професією, що сироти мають обов'язково бути ремісниками і при тому лише теслями або слюсарями. Не можна твердити, що існує якийсь зв'язок між сирітством і ремісництвом, який зобов'язує готувати таких дітей до суворо визначеного виду трудової діяльності. Натомість, вони прагнули до навчання у морехідних класах, а також в учительській семінарії. Підтверджують цей факт і такі дані: у 1901 р. серед 26 учнів 2-го і 3-го класів ремісничого училища при Одеському сирітському будинку не більше двох-трьох виявили схильність до ремісничої діяльності. Навіть ті, хто навчався на відмінно у майстернях, “всячески стараются учиться для того, чтобы попасть затем в другие, совсем не ремесленные учебные заведения” [2: 5].

Таким чином, лише незначна кількість вихованців Сирітського будинку мала можливість після завершення навчального курсу в ремісничому училищі вступати до інших навчальних закладів. Більшість же сиріт залишалися не підготовленими до практичного життя. Їхнє становище погіршувалося ще й тим, що живучи в умовах “естественно соответствующих училищам высшего типа”, вони набували “аппетиты, которым жизнь удовлетворить не может” [2: 5]. Посилювало такий стан і ставлення місцевого населення до

Сирітського будинку та його вихованців. Мешканці Одеси дивилися на цей заклад не лише як на місце для опікування сиротами й надання їм елементарної освіти, необхідної простому робітникові, а як на заклад, який має надати “счастливым, попавшим в него”, певні привілеї через забезпечення їх освітою високого рівня.

До того ж, функціонування двох училищ вищого типу виховувало у сиріт завищені вимоги до навколишнього середовища, неповагу до скромної долі робітника. Все це висувало на перший план завдання реформування Сирітського будинку, насамперед навчального процесу, спрямованому на професійну орієнтацію. З цією метою Андрієвським було запропоновано замість наявних навчальних закладів створити одне загальноосвітнє училище, в якому б вихованці могли одержати елементарну освіту і підготовку для навчання в інших спеціальних чи загальноосвітніх закладах. Таким могло б стати, на його думку, так зване зразкове двокласне училище Міністерства Народної Освіти з п’ятирічним курсом і програмою, затвердженою Міністром Народної Освіти 31 травня 1869 р. Серед інших програм пропонувалась і затверджена згідно з положенням від 31 травня 1872 р. програма міських 6-класних училищ.

Була винесена пропозиція, згідно з якою поряд із загальноосвітнім училищем відкривалися майстерні, в яких всі вихованці, починаючи з 12-річного віку (а за згодою директора та лікаря і раніше), мали б можливість працювати не більше чотирьох годин на день. Основне завдання таких майстерень убачалося в тому, щоб прищепити вихованцям деякі вміння, навички, прийоми того чи іншого виробництва. Цим самим переслідувалася мета – підготувати дітей до вибору ремісничої діяльності, але не в стінах Сирітського будинку, а у практичних майстернях.

Такі майстерні, зазначав Андрієвський, можуть бути різного профілю, але “ныне существующие в нем мастерские (сапожная, портняжная, переплетная и столярная) должны оставаться в настоящем их виде” [2: 8]. Крім того, пропонувалося відкрити “живописно-малярную, жестяных изделий, изделий из папье-маше и из глины” та ін. Відстоюючи таку думку, педагог зазначав, що у такому закладі, як Сирітський будинок праця у майстернях, крім свого безпосереднього значення, як основи професійної освіти, має використовуватися з метою виховання дітей. Для малоздібних хлопчиків, які не виявляють успіхів у предметах загальноосвітнього циклу, для хлопчиків, за своїм характером і поведінкою “неудобных для общежития”, на переконання О.Андрієвського, “мастерские дадут прекрасную подготовку к ремесленному ученичеству” [2: 8].

Запропоноване реформування зовсім не означало, що вихованці Сирітського будинку були позбавлені можливості одержувати вищу освіту. З цього приводу його директор писав: “Талантам выход всегда будет, на их образование не жаль денег, расходование их в этом случае не будет непроизводительным” [2: 11]. Але водночас і попереджував, що створювати необхідні для цього школи у стінах Сирітського будинку ні в якому разі не слід, адже це буде жорстоко стосовно більшості дітей, які там живуть.

Таким чином, основними навчальними закладами, що пропонувалося затвердити для Сирітського будинку, були нижча загальноосвітня школа і поряд з нею різноманітні навчальні майстерні. Ті, хто завершив курс елементарної загальної освіти, вступали для ремісничого навчання виключно у майстерні, де працювали щоденно по 8 годин, що дозволяло їм прискорити набуття необхідних у певній діяльності умінь і навичок.

Ці ідеї знайшли відображення у Положенні про міський Сирітський будинок, де зазначалося, що вихованці, які завершили курс навчання в училищі, одержують подальшу ремісничу освіту у майстернях Сирітського будинку або влаштовуються для вивчення різного виду ремесел до приватних майстерень і ремісничих закладів, на фабрики і заводи, а також у торгівельні та промислові заклади [3: 24].

У пункті 22 цього ж Положення стверджувалося, що з метою розширення освіти вихованців, котрі працюють виключно у майстернях, повідомлення їм необхідних допоміжних знань, існує додаткове навчання, “которое видоизменяясь в частностях, сообразно изменяющемуся составу учащихся и их специальным ремесленным занятиям”,

встановлюється згідно з представленням директора і за згодою Ради опікунів, на кожний навчальний рік окремо і полягає переважно у навчанні кресленню й малюванню, каліграфії та повторенні суттєвого матеріалу, вивченого під час навчання в училищі.

Передбачалося Положенням і навчання талановитої молоді, яка виявила “действительные способности к более широкому образованию и по своим нравственным качествам заслуживающая особого внимания”. Такі діти після завершення курсу навчання в училищі Сирітського будинку або ще до цього влаштовувалися в інші навчальні заклади, загальноосвітні й спеціальні. При цьому вони могли залишитися в інтернаті чи перейти жити до пансіонів тих закладів, до яких вступали, а також до сімей приватних осіб. У двох останніх випадках вихованці одержували від Сирітського будинку грошові кошти у вигляді стипендій.

Усі вихованці, які жили в інтернаті, поділялися на три категорії: тих, хто навчається в училищі Сирітського будинку; тих, хто навчається в різних навчальних закладах поза Сирітським будинком; тих, хто працює виключно у майстернях цього закладу або у майстернях приватних осіб.

Підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що на початку ХХ століття відбувалися пошуки способів професійної підготовки дітей-сиріт. Реалізація такого завдання не мала суворо регламентованого характеру, а передбачала, враховуючи інтереси і можливості вихованців, одержання ними професійної освіти у різних за рівнем кваліфікації і професійної спрямованості закладах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болдирев О. Одеська Громада. Історичний нарис про українське національне відродження в Одесі у 70-ті роки ХІХ – початок ХХ ст. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 19.
2. О преобразовании Городского Сиротского Дома. Доклад Директора Городского Дома А.А.Андриевского // Известия Одесской Городской думы. – 1902. – С. 1–20.
3. Положение о Городском Сиротском Доме // Из “Известий Одесской Городской Думы”. – 1902. – С. 21–28.

УДК 371.126

Кіщенко Ю.В.

ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ В АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСІ

Суттєвим джерелом визначення стратегії розвитку педагогічної освіти в Україні є аналіз досвіду підготовки вчителів у різних освітніх системах. В останнє десятиріччя увага вітчизняних дослідників зосередилася на процесах радикальної перебудови системи підготовки вчителів у Великій Британії. Так, у дослідженнях О.Ю. Леонтєвої та Н.П. Яцишин аналізуються теорія і практика навчання студентів у педагогічних коледжах Англії в 70–80 роках ХХ ст., інноваційні процеси в професійній підготовці англійських учителів. З теоретичним обґрунтуванням доцільності “підготовки вчителя з центром у школі” виступили відомі в європейському педагогічному просторі педагоги та дослідницькі колективи: У.С.Врегг, М.Галтон, Д.Макінтур, П.Хьорст, П.Аштон та ін. З огляду на те, що вітчизняній педагогічній науці бракує досліджень, присвячених комплексному вивченню історико-соціальних та організаційно-педагогічних передумов становлення сучасної системи педагогічної освіти Англії та Уельсу, дана наукова стаття є актуальною.

Таким чином, метою статті є певна спроба автора подивитися крізь призму вчителя на англійський соціум з його ієрархією цінностей, культурними та педагогічними впливами на європейську цивілізацію.